

Katarzyna BEDNARSKA

**TABU W PODRĘCZNIKACH
DO NAUCZANIA JĘZYKA SŁOWEŃSKIEGO
JAKO OBCEGO**

**TABOO IN TEXTBOOKS OF SLOVENE
AS A FOREIGN LANGUAGE**

Abstract: The article deals with the problem of some taboo topics that are present in Slovenian society and should be understood by foreigners who wish to participate in the Slovenian culture. By analyzing six modern textbooks of Slovene as a foreign language (levels A1 to B1), considering such topics as intimate body parts, relationships, death or illnesses, the author seeks for problematic content, describes the way the textbooks deal with it and lists out vocabulary that can be acquired. The author concludes that the majority of analyzed textbooks avoid taboo topics.

Keywords: taboo, Slovene as a foreign language, teaching culture, textbooks

Contact: Wydział Filologiczny, Uniwersytet Łódzki, Katedra Języków Specjalistycznych oraz Komunikacji Międzykulturowej, katarzyna.bednarska@uni.lodz.pl, ORCID: 0000-0002-3318-8754

Według Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego biegłość językowa opiera się na dwóch rodzajach kompetencji: ogólnych i językowych kompetencjach komunikacyjnych, przy czym kompetencja jest definiowana jako „całość wiedzy deklaratywnej, sprawności i umiejętności oraz cechy charakteru danej osoby, które to czynniki determinują jej sposób działania” (ESOKJ 2003: 20).

Na kompetencje ogólne składa się kilka elementów: wiedza deklaratywna (nabyta poprzez doświadczenia życiowe i wykształcenie, czyli wiedza

o świecie, wiedza socjokulturowa i wrażliwość interkulturowa, inaczej *savoir*), umiejętności praktyczne (czyli wiedza proceduralna, dzięki której wszelkie umiejętności mogą zostać wprowadzone w życie, inaczej *savoir-faire*), uwarunkowania osobowościowe (czynniki indywidualne, inaczej *savoir-être*) oraz umiejętność uczenia się (wrażliwość językowa, wrażliwość fonetyczna etc.; *savoir-apprendre*) (ESOKJ 2003: 21–23).

Osoby uczące się języka obcego zwykle dysponują już rozwiniętymi kompetencjami ogólnymi, np. wiedzą o świecie, choć nie zawsze znajduje to przełożenie w praktyce (ESOKJ 2003: 94). Wykazują się także wiedzą o życiu codziennym, stosunkach międzyludzkich, zachowaniach rytualnych itp. Kompetencje ogólne mają charakter subiektywny i nie są identyczne dla wszystkich społeczeństw, z powodu czego podczas nauczania danego języka należy je uczniom przedstawiać w sposób możliwie zrozumiały, nie zapominając jednak o ich pochodzeniu. Innymi słowy, poznając język obcy, uczymy się nie tylko języka jako takiego, lecz także wszystkiego, co z danym językiem jest związane – kultury, historii, zasad zachowania itp., a zatem pożytkujemy tzw. kompetencję kulturową¹. Składa się ona z wielu elementów, począwszy od tak prozaicznych jak grzeczność, bez znajomości zasad której cudzoziemiec mógłby zostać uznany za osobę niewychowaną, poprzez zachowania niewerbalne, skończywszy na zagadnieniach dużo bardziej skomplikowanych, jakim jest np. wyrażanie emocji. Jednym z zagadnień kompetencji kulturowej jest wiedza związana z tematami podlegającymi tabuizacji², niezajomość których może być dla obcokrajowca bardziej problematyczna niż braki leksykalne czy gramatyczne. O ile bowiem rodzimy użytkownik języka może przymknąć oko na błędy językowe, nie zawsze wykaże się zrozumieniem podczas rozmowy na niewygodne dla niego tematy. W idealnej sytuacji komunikacyjnej rodzimi użytkownicy nie powinni czuć zakłopotania w przypadku, gdy obcokrajowcy poruszają tematy w danym kręgu uznawane za niewłaściwe, podobnie jak wykazują się większą tolerancją wobec poznających świat dzieci, jednak często dzieje się inaczej, a obcokrajowiec nie ma możliwości przeproszenia za popełnione *faux-pas* czy nawet złagodzenia wypowiedzianego komunikatu, w wyniku czego nierzadko dochodzi do zerwania komunikacji. Przykładem takiej sytuacji w kulturze słoweńskiej

¹ Tematyka kompetencji kulturowej w odniesieniu do języka polskiego jako obcego została poruszona w wielu opracowaniach, np. Zarzycka 1998, Miodunka 2004, Kajak 2011, natomiast na gruncie słoweńskim poświęcono jej znacznie mniej miejsca.

² Według ESOKJ (2003: 95) jednym z jej atrybutów są konwencje społeczne, związane m.in. z zakazami (tabu) oraz konwencjonalnymi regułami zachowania się i prowadzenia rozmowy.

może być np. publiczne pytanie o zarobki lub pytanie kobiety o stan cywilny i wiek.

W celu przedstawienia problematyki tabu w nauczaniu języka słoweńskiego jako obcego w niniejszym tekście zostaną poruszone następujące kwestie: badanie metodą filologiczną materiału pochodzącego z wybranych podręczników na poziomie podstawowym i średnio zaawansowanym pod kątem występowania w nich pewnych tematów lub ich braku oraz – w przypadku pojawienia się danego tematu – przebadanie strategii, jaka została wykorzystana do poradzenia sobie z nim (przemilczenie, eufemizacja, stosowanie neutralnych określeń).

Wyraz *tabu* został zaczerpnięty z języka tonga. Po raz pierwszy użył go w swym dzienniku brytyjski kapitan James Cook (1784: 286), odnosząc go do zwyczajów tongijskich plemion:

Not one of them would sit down, or eat a bit of anything... On expressing my surprise at this, they were all taboo, as they said; which word has a very comprehensive meaning; but, in general, signifies that a thing is forbidden³.

Z języka angielskiego słowo zostało zapożyczone do innych języków, w tym także do słoweńskiego i polskiego. Tabu to, jak określa słownik SSKJ, 'zapoved, prepoved, nanašajoča se na kako dejanje, stik s čim, katere kršitev kaznujejo nadnaravne sile'⁴ (dostęp online www.fran.si). Polskie słowniki definiują tabu jako: 'wszystko to, co objęte zakazem społecznym, o czym nie należy rozmawiać; temat, którego nie należy poruszać' (*Słownik współczesnego języka polskiego* 2001: 1118), 'społeczny zakaz używania pewnych słów lub poruszania pewnych tematów, uznawanych za wstydlive, niebezpieczne, kontrowersyjne lub przykre. Także coś, co jest objęte takim zakazem' (*Inny słownik języka polskiego* 2000: 8000), 'to, o czym się nie mówi lub co jest zakazane w jakimś społeczeństwie, ponieważ jest wstydlive, niebezpieczne, kontrowersyjne lub przykre' (*Uniwersalny słownik języka polskiego* 2003: 7). Tabu jest więc społecznie usankcjonowanym (Walczak 1988: 54) zakazem wypowiedzenia treści, które mogłyby okazać się kontrowersyjne. Celem wprowadzania tematów tabu jest doprowadzanie do tego, by jednostki przestrzegały zasad wspólnoty. Mechanizmy są różne, lecz najczęściej bazują

³ Żaden z nich ani nie usiadł, ani nie zjadł choćby kawałka czegokolwiek... Kiedy wyraziłem swoje zdziwienie, wszyscy byli tabu, jak powiedzieli; które to słowo ma bardzo skomplikowane znaczenie, jednak ogólnie oznacza, że dana rzecz jest zabroniona (tłum. wł.).

⁴ Ograniczenie, zakaz związany z jakąś czynnością, kontaktem z czymś, którego złamanie zostanie ukarane przez siłę nadprzyrodzoną (tłum. wł.).

na strachu i respekcie wobec nieznanego – nienamacalne ryzyko od tysięcy było uznawane za najstraszniejsze. Jednostki były na nie narażone, kiedy wchodziły w metafizyczny lub fizyczny kontakt ze świętością (bóstwami, obiektami, miejscami itp.) oraz w fizyczny kontakt z innymi osobami lub zwierzętami. Ponieważ wieki temu ludzkość nie dysponowała wiedzą pozwalającą na wytłumaczenie śmierci, mechanizmów powstawania chorób, zmian pór roku itp., osoby będące u władzy mogły z łatwością kontrolować poddanych, narzucając tabu. Innym z powodów tworzenia tabu było zapobieganie negatywnym zjawiskom – uszkodzeniom ciała, zdradzie, niedostatkowi itp. Za przykład może posłużyć zakaz spożywania mięsa wieprzowego w islamie i judaizmie, będący czystym przejawem pragmatyzmu. Jak dowodzi Redding (2015: 325), hodowla świń na Bliskim Wschodzie była wyjątkowo problematyczna ze względu na konieczność użycia bardzo dużej ilości wody, w związku z czym świny zostały zastąpione mniej wymagającymi kurami. Aby narzucić społeczeństwu zmianę, wprowadzono tabu, którego nikt nie miał odwagi złamać w obawie przed karą – chorobą, śmiercią, więzieniem, ostracyzmem, dezaprobatacją itp.

We współczesnym świecie tabu ma inny wymiar i tylko w niewielkim stopniu wiąże się z wyżej opisanymi zasadami. Od lęku przed niezrozumiałą siłą ważniejsze jest dziś dobre wychowanie, a zatem przyzwoitość, moralność, zakazy i nakazy społeczne itp. Mimo że efekt niezastosowania się do panujących reguł może być dotkliwy, tabu jest dziś często łamane⁵, co widoczne jest zarówno w sferze niewerbalnej, jak i werbalnej – wulgaryzacja języka postępuje, rodzi się więc pytanie, czy nauczyciele języka obcego powinni uczyć swych uczniów na to zjawisko, a jeśli tak, to w jakim stopniu i w jaki sposób. Jest to jednak tematem niniejszego badania.

Jak już wspomniano, chcąc poprawnie funkcjonować w danym społeczeństwie, nie wystarczy nauczyć się języka, którym się ono posługuje, lecz należy przyswoić także jego kulturę. Co za tym idzie – należy zrozumieć, jakie zachowania są dopuszczalne, a jakie mogą spowodować nieporozumienia oraz co i w jaki sposób można powiedzieć, a o czym lepiej nie wspominać.

⁵ W przykłady łamania tabu obfituje sztuka współczesna, np. performance Mariny Abramović, utwory i występy zespołu Laibach czy prace Zbigniewa Libery. Coraz częściej dochodzi także do nieprzestrzegania tabu przez osoby publiczne, czego celem jest zwykle zwrócenie uwagi na różnorodne problemy lub na samych siebie. Do sporadycznego łamania tabu dochodzi jedynie w sferze prywatnej związanej z chorobami i śmiercią, co może wynikać z faktu, że ludzie niechętnie przyznają się do swoich ułomności, nawet jeśli mogłyby one przynieść im sławę.

Do obszarów tematycznych podlegających tabuizacji w większości społeczeństw można zaliczyć:

1. ciało, organy i czynności związane z seksem, mikcją i defekacją;
2. choroby, śmierć i zabijanie;
3. nazywanie, odnoszenie się do i postrzeganie świętych osób, istot i przedmiotów;
4. zarobki, pieniądze;
5. konsumpcję, przygotowanie i zdobywanie pożywienia (Allan, Burridge 2006: 1).

Pierwsze dwa obszary są silnie tabuizowane przez większość słoweńskiego społeczeństwa, podczas gdy pozostałe trzy są mniej restrykcyjne. Słowenia jest uznawana za państwo laickie, większość Słoweńców bez problemu rozmawia więc na tematy religijne. Kwestia zdobywania pożywienia także nie jest w dzisiejszych czasach paląca – można uznać, że tematem tabu jest jedynie kanibalizm, o którym w podręcznikach do nauczania języków nie trzeba wspominać, jest bowiem w Słowenii zjawiskiem nieistniejącym. Pieniądze natomiast stają się coraz większym tematem tabu, co może wynikać z rozwarstwienia społeczeństwa.

Ponieważ obszary tematycznych 3–5 nie można uznać za problematyczne w kontekście tabu, w niniejszym tekście zostaną omówione jedynie obszary 1 i 2.

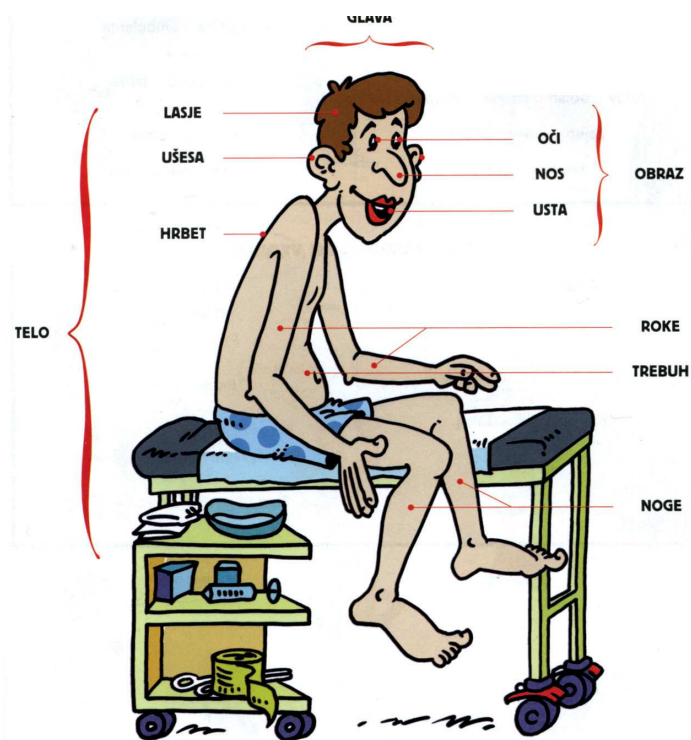
Do analizy wybrano sześć współczesnych podręczników do nauczania języka słoweńskiego jako obcego, należących do dwóch serii: *Slovenska beseda v živo 1a* (dalej: SBvŽ1a), *Slovenska beseda v živo 1b* (dalej: SBvŽ1b), *Slovenska beseda v živo 2* (dalej: SBvŽ2), *A, B, C... 1, 2, 3, gremo* (dalej: ABC), *Gremo naprej* (dalej: GN) oraz *Naprej pa v slovenščini* (dalej: NpvS). Są to pomoce przeznaczone do nauczania na poziomach A1–B1, a zatem doprowadzające do znajomości języka na poziomie progowym, na którym cudzoziemcy powinni być w stanie posługiwać się oficjalną i nieoficjalną odmianą języka oraz znać konwencje socjokulturowe związane z komunikacją. Wybór wymienionych podręczników był też podyktowany faktem, iż słoweński rynek nie obfituje w publikacje do nauczania języka słoweńskiego jako obcego, co wynika z faktu, że Słowenia jest małym krajem, a słoweńszczyznę można uznać za język o niewielkiej sile⁶.

⁶ Według badań Chana (2016: 9) język słoweński zajmuje 43. pozycję w klasyfikacji 122 języków. Indeks jego siły wynosi 0.027. Dla porównania, indeks języka polskiego wynosi 0.055, niemieckiego – 0.191 a angielskiego – 0.889.

Ciało, organy i czynności związane z seksem, mikcją i defekacją

W podręcznikach do nauczania języka obcego części ciała i organy zwykle przedstawiane są w jednostkach poświęconych zdrowiu lub sportowi. Tak też jest w przypadku omawianych pomocy naukowych – w serii *Slovenska beseda v živo* z nazwami części ciała obcokrajowcy zapoznają się w podręczniku SBvŽ2, w serii *Gremo* zaś już w pierwszym tomie, a zatem ABC. Autorki obu podręczników podchodzą do tematyki ciała ludzkiego w zupełnie odmienny sposób, nie tylko jeśli chodzi o metodykę nauczania, ale także o zasób słownictwa.

W siódmej jednostce podręcznika ABC został zaprezentowany rysunek przedstawiający mężczyznę siedzącego na łóżku szpitalnym.

Rysunek 1, źródło: ABC, s. 83.

Zadaniem studenta jest jedynie przeczytanie nazw części ciała, podpisane są jednak wyłącznie te widoczne – mężczyzna ma na sobie bieliznę. Nie wymaga się też wskazania organów. I tak cudzoziemcy dowiadują się, jak po słoweńsku są *włosy, uszy, oczy, nos, usta, twarz, plecy, ręce, brzuch, nogi* i *ciało*. Mimo że rysunek nie przedstawia kobiety, autorki nie zdecydowały się podpisać piersi, choć w przypadku mężczyzn nie są one częścią intymną. Na obrazku nie ma nawet narysowanych sutków, mimo że inne detale, jak na przykład paznokcie i pępek, zostały przedstawione. Można zatem uznać, że choć ABC jest podręcznikiem przeznaczonym dla dorosłych, o czym autorki piszą we wstępie, intymne części ciała są w nim traktowane jako temat tabu i podlegają swoistej cenzurze. Nie pojawiają się nawet ich eufemistyczne określenia.

Autorki SBvŽ2 do kwestii ludzkiego ciała podchodzą w mniej wstydlivy sposób – w jednostce poświęconej zdrowiu przedstawiają sylwetki dwóch nagich osób – kobiety i mężczyzny. Student ma za zadanie oznaczyć wymienione części ciała i organy. Obok takich słów jak *szyja, ręka, usta, stopa* pojawiają się *macica, organ płciowy, jajniki, pośladki* i *piersi*. Kwestia całkowitej nagości nie jest zatem dla autorek SBvŽ2 tematem tabu, a zakładając, że podręczniki do nauczania języków obcych odzwierciedlają stan danego języka i, co za tym idzie, zasady, reguły, tendencje i zachowania panujące w danym społeczeństwie, można wywnioskować, że Słoweńcy nie są narodem szczególnie wstydlivym.

Naturalnie reguła ta ma pewne granice – problem nagości wiąże się z innym zagadnieniem, a mianowicie z erotyką, która w słoweńskich podręcznikach jest zupełnie pomijana. Temat związków pojawia się w wielu miejscach, np. *Manca in Jan se srečata na zabavi. Zaljubita se. Potem se poročita. Čez eno leto dobita otroka* (tłum.: Manca i Jan spotykają się na imprezie. Zakochują się. Następnie pobierają się. Po roku rodzi się im dziecko, SBzŽ1a, s. 68), *Prej sem mislila, da je bilo najlepše, da sem bila noro zaljubljena ali ko sem se poročila* (tłum.: Wcześniej myślałam, że najpiękniejsze było to, że byłam szalenie zakochana, i kiedy wzięłam ślub, SBzŽ2, s. 33), lecz studenci nigdzie nie zapoznają się ze słownictwem dotyczącym seksualności. Temat ten nie pojawia się nawet w zamieszczonym w SBvŽ2 ogłoszeniu towarzyskim: *Fant srednjih let, iskren, dobrega srca, situiran, s službo, z novo hišo išče dekle do 32 za praznovanje novega leta. Šifra: Ne bo ti žal* (tłum.: Chłopak w średnim wieku, szczery, o dobrym sercu, dobrze sytuowany, mający pracę, z nowym domem, szuka dziewczyny do 32 w celu świętowania Nowego Roku. Kod: Nie pożałujesz, SBvŽ, s. 37).

Związki są przedstawiane w sposób wyidealizowany – są to relacje damsko-męskie, bezproblemowe, w których nie dochodzi do zdrady. Jedyne odstępstwo od tej normy zostało znalezione w podręczniku SBvŽ2, z którego uczniowie mogą dowiedzieć się, jak wygląda słoweński idiom oznaczający zdradę – *skočiti čez plot* (tłum. *skoczyć w bok*, SBvŽ2, s. 35). Temat rozvodu lub tzw. związków nienormatywnych nie został poruszony w żadnym z analizowanych podręczników, mimo że w Słowenii liczba zawieranych małżeństw spada, a rozwodów rośnie (źródło: Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriages_and_births_in_Slovenia/sl#Poroke), kraj ten nie jest ponadto konserwatywny i podejście społeczeństwa do związków jednopłciowych jest neutralne.

Kolejnymi tematami tabuizowanymi przez Słoweńców są defekacja i mikcja, co nie powinno dziwić, wszak do przemilczenia kwestii wydalania dochodzi w większości współczesnych społeczeństw. Zastanawia natomiast fakt, iż z omawianych podręczników cudzoziemcy nie dowiedzą się nawet, jak w zawołany sposób powiedzieć, że chcieliby skorzystać z toalety (brak stwierdzeń typu „Przepraszam, gdzie jest toaleta”, „Przepraszam, czy mógłbym wyjść do toalety” itp.). Jedyne w SBvŽ2 w jednostce poświęconej zdrowiu pojawiają się słowa dotyczące wydalania – uczniowie mogą zapoznać się z frazami *imeti drisko* i *pregledati urin* (tłum.: mieć biegunkę, zbadać mocz, SBvŽ2, s. 96).

Choroby i śmierć

Przyglądając się słoweńskim podręcznikom pod kątem obecności w nich tematów związanych z chorobami, można wysnuć jeden wniosek – słoweńskie społeczeństwo, jeśli w ogóle zapada na jakieś choroby, to są to grypa, przeziębienie i alergia, którym towarzyszą ból lub zawroty głowy, katar, kaszel, gorączka, dreszcze i ból brzucha. Z nazwami poważniejszych chorób słuchacze mogą zapoznać się jedynie w podręczniku SBvŽ2 (*pljučnica*, *rak*, *nalezljiva bolezen*, tłum.: zapalenie płuc, rak, choroba zakaźna), nie zostały one jednak użyte w treści ćwiczeń, a jedynie wymienione na końcu jednostki w tabeli zawierającej dodatkowe słownictwo związane z jej tematyką. W serii *Gremo* zdrowiu poświęcono tylko jedną lekcję podręcznika ABC, a zatem korzystający z tej serii cudzoziemcy mogą zapoznać się wyłącznie z podstawowym słownictwem. Kolejne części (GN i NpvS) poruszają tematykę zdrowia, lecz tylko w kontekście zdrowego trybu życia, odżywiania i sportu.

Bliski tematowi chorób jest w pewnym sensie temat śmierci, która w słoweńskim kręgu kulturowym jest silnie tabuizowana, co widoczne jest także w omawianych podręcznikach. Należy jednak zadać sobie pytanie, czy cudzoziemcy potrzebują słownictwa związanego z umieraniem, a jeśli tak, to w jakim stopniu. Żaden ze słoweńskich podręczników nie porusza kwestii śmierci wprost – można w nich jedynie znaleźć informacje, że ktoś jest wdowcem lub wdową. Pięć z omawianych pomocy nawet nie przedstawia słuchaczom metod wyrażania kondolencji (podczas gdy w każdej pojawiają się życzenia i gratulacje). Jedynie SBvŽ2 pobieżnie porusza ten temat na końcu jednostki poświęconej rodzinie i ognisku domowemu – wśród wydarzeń rodzinnych obok narodzin, ślubu itp. wymieniona jest śmierć (sln. *smrt*), a obok życzeń i gratulacji pojawiają się kondolencje – ustne *Moje sožalje* (tłum.: Przykro mi) i pisemne *Iskreno sožalje ob smrti tvoje babice* (tłum. Szczerze kondolencje z powodu śmierci Twojej babci).

Omówione sfery tabu stanowią jedynie część problemu, z jakim wcześniej czy później przyjdzie się zmierzyć każdemu lektorowi języka obcego oraz każdemu cudzoziemcowi, który tego języka się uczy. Wszelkie przemilczenia i inne metody tabuizacji są bowiem związane z wrażliwością interkulturową⁷ i wiedzą socjokulturową, bez zdobycia lub wyrobienia których nikt nie jest w stanie poprawnie funkcjonować w danym społeczeństwie. Nauczając języka słoweńskiego jako obcego, należy więc spowodować, by cudzoziemiec zrozumiał, że niektóre jego zachowania mogą zostać opacznie zinterpretowane oraz aby dysponował odpowiednimi środkami komunikacji, dzięki którym uda mu się w odpowiedni sposób wyrazić nawet najbardziej problematyczne kwestie. Naturalnie nie można wymagać od osoby znającej język na poziomach A1–B1, by używała eufemizmów lub rozumiała każdą zawłość słoweńskiej kultury, jednak każda osoba, nawet najmniej zaawansowana językowo, powinna wiedzieć, co może wyniknąć z naruszenia tabu. Jak widać z przedstawionej analizy, współczesne podręczniki przeznaczone do nauczania języka słoweńskiego jedynie w niewielkim stopniu ułatwiają zdobycie takiej wiedzy. Można więc uznać, iż decyzję o nauczaniu odpowiednich zachowań i związanego z nimi słownictwa musi podjąć lektor.

⁷ Według ESOKJ (2003: 96) „Wiedza, świadomość i rozumienie relacji (podobieństw i wyraźnych różnic) między „światem społeczności pochodzenia” a „światem społeczności języka docelowego” tworzą wrażliwość interkulturową. Oczywiście ważne jest również, że wrażliwość interkulturowa to także wrażliwość na zróżnicowanie regionalne i społeczne obydwu światów”.

Literatura

- Allan K., Burrige K., 2006, *Forbidden Words*, Cambridge.
- Chan K. L., 2016, *Power language index. Which are the world's most influential languages?*, http://www.kailchan.ca/wp-content/uploads/2016/12/Kai-Chan_Power-Language-Index-full-report_2016_v2.pdf (dostęp: 22.08.2018).
- Cook J., King J., 1784, *A voyage to the Pacific Ocean: undertaken by command of His Majesty, for making discoveries in the Northern Hemisphere: performed under the direction of Captains Cook, Clerke, and Gore: in the years 1776, 1777, 1778, 1779, and 1780: being a copious, comprehensive, and satisfactory abridgement of the voyage*, <https://archive.org/details/voyagetopacifico01cook> (dostęp: 26.02.2019).
- Coste D., North B., Sheils J., Trim J., 2003, *Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie*, przeł. W. Martyniuk, Warszawa.
- Inny słownik języka polskiego PWN*, 2000, red. M. Bańko, t. 2, Warszawa.
- Kajak P., 2011, *Współczesna kompetencja kulturowa*, Artykuły z VI Międzynarodowej Konferencji Edukacyjnej, które ukazały się na płycie CD, ISBN 978-83-922213-5-7 (na płycie brak redaktora), Ustroń–Gliwice, s. 1–14.
- Miodunka W., 2004, *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, Kraków.
- Redding, R. W., 2015, The Pig and the Chicken in the Middle East: Modeling Human Subsistence Behavior in the Archaeological Record Using Historical and Animal Husbandry Data, "Journal of Archeological Research" 23, Issue 4, s. 325–368.
- Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 2001.
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 4, Warszawa 2003.
- Walczak B., 1988, *Magia językowa dawniej i dziś, Język zwierciadłem kultury, czyli nasza codzienna polszczyzna*, red. H. Zgółkowa, Poznań, s. 54–68.
- Zarzycka G., 1998, *Dialog międzykulturowy i jego socjolingwistyczne uwarunkowania*, Łódź.

Podręczniki

- Liberšar P., Petric Lasnik I., Pirih Svetina N., Ponikvar A., 2015, *Naprej pa v slovenščini*, Lublana.
- Markovič A., Stritar M., Jerman T., Pisek S., 2012, *Slovenska beseda v živo 1a*. Lublana.
- Markovič A., Stritar M., Jerman T., Pisek S., 2013, *Slovenska beseda v živo 1b*. Lublana.
- Markovič A., Škrapin D., Knez M., Šoba N., 2004, *Slovenska beseda v živo 2*. Lublana.
- Petric Lasnik I., Pirih Svetina N., Ponikvar A., 2009, *Gremo naprej*, Lublana.
- Pirih Svetina N., Ponikvar A., 2008, *A, B, C... 1, 2, 3, gremo*, Lublana.

Strony internetowe

- https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Marriages_and_births_in_Slovenia/sl#Poroke (dostęp: 13.03.2018).
- <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=%2A> (dostęp: 12.03.2018).